

ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΩΝ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ
ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 16ον ΑΙΩΝΑ

‘Ο ύπ’ ἀριθμὸν 131 κώδιξ τῆς ἀγιορειτικῆς μονῆς τοῦ Ἑσφιγμένου [Λ 2144] περιλαμβάνει ποικίλην ὕλην, λειτουργικοῦ ἰδία χαρακτῆρος¹, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὰ συγγενῆ χειρόγραφα Βρετανικοῦ Μουσείου *Burney 54*, μονῆς *Λειμῶνος* Λέσβου 199 καὶ τὸν *Σιναϊτικὸν* κώδικα 508 (976), ἅπαντα σχετιζόμενα πρὸς τὸν κατὰ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος ἀκμάσαντα μητροπολίτην Ἐφέσου Ἀθανάσιον². Ἐνταῦθα δὲν θὰ ἐπιχειρηθῇ διερεύνησις τῶν παραδιδόμενων ἐκκλησιαστικῶν εἰδήσεων τῶν χειρογράφων τούτων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐλπίζει ὁ γράφων νὰ πραγματοποιήσῃ προσεχῶς. Πρὸς τὸ παρὸν θ’ ἀσχοληθῶμεν μὲ μίαν μόνον ἀναγραφὴν διασωθεῖσαν εἰς τὸ ἀγιορειτικὸν χειρόγραφον καὶ ἀφορῶσαν εἰς πατριαρχικούς ναοὺς, μονὰς καὶ λοιπὰ ἐξαρτήματα τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ ἐν λόγῳ ἀναγραφὴ, ἄνευ τίτλου τινός, εὑρεθαι ἐν φ. 47ν τοῦ ὡς ἄνω κώδικος τῆς μονῆς Ἑσφιγμένου καὶ ἔχει ὡς ἀκολούθως³:

† Σταυροπήγιον εἰς τὴν Κίον τὸ μετόχι τοῦ Κυρίλλου, ὁμοίως τὸ σταυροπήγιον ἐν αὐτῇ τῇ Κίῳ ὁ Ἅγιος Γεώργιος.

Ἡ Ἑλεγκμὸς πατριαρχικόν τὸ Νύμφιος πατριαρχικόν ὁ Κουλαῖς πατριαρχικόν ἢ Κόληδα πατριαρχικόν τὸ Παλαιόκαστρον πατριαρχικόν ὁμοίως καὶ τὸ Πελαδάριον καὶ σταυροπήγιον ἐν αὐτῷ ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ Καριγὸς καὶ ἐτέρα ἐκκλησία ὁ Μέγας Γεώργιος.

Εἰς τὰ Μουντανιά σταυροπήγιον ὁ Μέγας Γεώργιος καὶ ἕτερον σταυροπήγιον (ἢ) Ὑπεραγία Θεοτόκος, ἕτερον σταυροπήγιον ὁ Ἀρχιστράτηγος.

Εἰς τὴν Τρίγλειαν σταυροπήγιον ὁ Χριστὸς ὁ Φιλάνθρωπος, ἕτερον ἢ Παντοβασίλισσα.

1. Σύντομος περιγραφή εἰς Σπ. Π. Λάμπρου, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων*, τόμ. Α', Cambridge 1895, σσ. 186-87.

2. Περὶ τοῦ βιβλιογράφου καὶ τῶν σχετικῶν χρονολογικῶν σημειωμάτων πρβ. Μ. Vogel καὶ V. Gardthausen, *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance* Λιψία 1909, σσ. 9 καὶ 41· Σπ. Π. Λάμπρου, *Ἀργυροπούλεια*, Ἀθῆναι 1910, σ. 48', σσημ. 1.

3. Ταύτην ἀντέγραψα κατὰ τὴν σύντομον ἐπίσκεψίν μου εἰς τὴν ἱερὰν μονὴν τοῦ Ἑσφιγμένου τὴν 18 Σεπτεμβρίου 1973, ὅτε, παρὰ τὸ ἀκατάλληλον τῆς ὥρας, ὁ βιβλιοθηκᾶριος πατὴρ Σάββας μού ἐπέτρεψε τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ χειρογράφου. Τὸν π. Σάββαν καὶ ἐντεῦθεν θερμῶς εὐχαριστῶ.

Εἰς τὸ Λοπάδιον σταυροπήγιον ὁ Ἅγιος Στέφανος.

Εἰς τὴν Συκῆν σταυροπήγιον ὁ Ἀρχιστράτηγος.

Εἰς τὴν Μαγνησίαν σταυροπήγιον ὁ Ἅγιος Νικόλαος σὺν τῷ χωρίῳ καὶ τὸ Κρίτζος καὶ ἡ Μαγιδία.

Εἰς τὸν Τραχανιώτην σταυροπήγιον ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος σὺν τῇ χώρᾳ.

Εἰς τὰς Νέας Φωκαίας σταυροπήγιον (ὁ) Χριστὸς τοῦ Κρίτζους καὶ μετόχιον.

Εἰς τὰς Παλαιὰς Φωκαίας σταυροπήγιον ὁ Τίμιος Πρόδρομος καὶ ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος ἡ Ὁδηγήτρια¹.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἡ ἀναγραφή αὕτη προέρχεται, ὡς καὶ τὸ λοιπὸν χειρόγραφον, ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τελευταῖον παράφυλλον ἐσημείωσε τὰ ἐξῆς: «*Θεοῦ τὸ δῶρον Ἀθανασίου πόνος, ἀμαρτωλοῦ καὶ ταπεινοῦ τάχα καὶ ἀρχιερέως.*» καὶ «*Τὸ παρὸν βιβλίον ὑπάρχει κάμοῦ ἀμαρτωλοῦ Ἀθανασίου ἀρχιερέως Ἐφέσου. Ἐγρᾶφη δὲ ἐν ἔτει ζπς' μηνὶ Σεπτεμβρίῳ κ', ἰνδ. ζ' ἐν τῇ Νέᾳ Φωκαίᾳ. Ὁ Ἐφέσου μητροπολίτης Ἀθανάσιος, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀσίας*»². Ἦτοι τὸ χειρόγραφον ἐπερατώθη τὴν 20 Σεπτεμβρίου 1577, ἐν Νέᾳ Φωκαίᾳ, ὑπαγομένη, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν μητρόπολιν Ἐφέσου.

Κατὰ πόσον ἡ ἀναγραφή ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐπικρατοῦσαν κατάστασιν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, καθ' ὃν χρόνον συνετάγη αὕτη, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ μετὰ βεβαιότητος, καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ὑφίσταται πάντοτε τὸ ἐνδεχόμενον τῆς ἀντιγραφῆς ἐκ παλαιότερου χειρογράφου³. Ἐν τούτοις ὅσα ἐξ ἄλλων πηγῶν γνωρίζομεν δὲν ἀντιβαίνουν πρὸς τὰ τῆς ἀναγραφῆς καὶ τὰ περὶ τῆς πατριαρχικῆς ἐξαρτήσεως τῶν ναῶν καὶ τόπων, καὶ ἐπομένως εὐλογον εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι πιθανώτατα ὁ Ἐφέσου Ἀθανάσιος προέβη εἰς τὴν καταγραφήν τῶν μὴ ὑπαγομένων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ναῶν, μονῶν καὶ χωρίων καὶ ἴσως ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐπεξέτεινε τὸν κατάλογον καὶ μέχρι τῆς περιοχῆς τῆς Προποντίδος. Δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν καὶ νὰ ἐλέγξωμεν τὴν πληρότητα τῆς ἀναγραφῆς. Ὁ τελείως ἀνεπίσημος καὶ συμπτωματικὸς χαρακτήρ αὐτῆς δὲν ἀποκλείει τυχὸν παραλείψεις. Ἐὰν ὁμως ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ κρισιμότης τῶν καιρῶν, καθ' οὓς ὁ μικρασιατικὸς ἐλληνισμὸς ἔφθασεν ἴσως εἰς τὸ ἔσχατον τοῦ

1. Τὰ ὀλίγα ὀρθογραφικὰ σφάλματα διωρθώθησαν, διτηρήθη ὁμοίως ὁ ἐν τῷ χειρογράφῳ εἰς παραγράφους χωρισμὸς τοῦ κειμένου.

2. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σσ. 186-87.

3. Ἐς σημειωθῆ ὅτι ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος ἀντέγραψεν ἐν ἄλλῳ χειρογράφῳ (*Burney 54*) τὸ κείμενον ἀντιμνησίου τοῦ ἔτους 1356, βλ. D. I. Polemis, *An Unknown Metropolitan of Miletus*, *REB* 29 (1971) 309-12.

μαρασμοῦ¹, καὶ συγχρόνως ἢ ἐν γένει πενιχρότης τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων τῆς ἐποχῆς, ἢ ὡς ἄνω ἄναγραφή δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος καὶ εἶναι ἀξία συντόμου σχολιασμοῦ.

Κατ' ἀρχὴν παρατηρητέον ὅτι τὰ ἐν τῇ ἄναγραφῇ πατριαρχικὰ ἐξαρτήματα διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας: τὰ μὲν ἱερά, ἥτοι αἱ κατὰ τόπους μοναὶ ἢ καὶ ἀπλοὶ ναοὶ — μὴ διακρινόμενα ἀλλήλων — χαρακτηρίζονται ὡς σταυροπήγια, ἐνῶ αἱ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀνήκουσαι μεγαλύτεραι προφανῶς ἐκτάσεις, ἢ πιθανώτερον ὀλόκληρα χωρία (δηλαδὴ τὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ παραγράφῳ), ἀναφέρονται ἀπλῶς ὡς πατριαρχικά. Τὸ Πελαδάριον λέγεται πατριαρχικόν, ἀλλ' ἐπὶ πλεόν περιλαμβάνει καὶ δύο σταυροπήγια. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη προσάρτησις χωρίων εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δὲν ἦτο ἀσυνήθης².

Ἐναγραφὰς ὡς ἢ ἐν λόγῳ ἔχομεν καὶ ἄλλας. Οὕτως ἐν πατριαρχικῷ καταστίχῳ τοῦ 14ου αἰῶνος ἀναγράφονται «Τὰ ἐν τῇ νήσῳ Αἴμῳ πατριαρχικά», ἥτοι ναοί, μοναὶ καὶ χωρία τριάκοντα περίπου τὸν ἀριθμὸν, ὡς ἐπίσης καὶ «Τὰ περὶ τὴν Βάρον πατριαρχικά καστέλλια», ἐπτὰ ἐν ὅλῳ³.

Ἰδωμεν κατὰ σειρὰν τὰ πατριαρχικὰ ἐξαρτήματα τῆς ἄναγραφῆς:

Κίος

Ἡ Κίος, παλαιὰ ἀνεξάρτητος ἀρχιεπισκοπή, κατέστη μετὰ τὴν εἰς τοὺς Τούρκους πτώσιν καὶ παρακμὴν τῆς Νικαίας ἢ ἔδρα τοῦ μητροπολίτου ταύτης, ὁ ὁποῖος διέμενε πάντοτε ἐν Κίῳ μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν⁴. Ἡ ἀκμαία ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τῆς πόλεως ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν μονῶν

1. Πρβ. Sp. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Berkeley 1971, σσ. 445-46.

2. Π.χ. τὸ χωρίον «Ἅγιος Στέφανος τῆς ἐπαρχίας Δέρκων «τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ὑπαχθὲν καὶ ὑποταχθὲν, λέγοιτο ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς πατριαρχικὸν σταυροπήγιον, ἀκαταπάτητον, ἀκαταζήτητον καὶ ἀκαταδούλωτον... καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ καιροὺς μητροπολίτου Δέρκων καὶ Νεοχωρίου, παρέχον μόνον κατ' ἔτος [πρὸς τὴν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν] δέκα κοιλὰ κριθῶν καὶ τὰ δέκα καντάρια τῶν ἀχύρων» (1669), βλ. Μ. Ι. Γεδεών, *Ἐγγραφοὶ λίθοι καὶ κεράμια*, Κωνσταντινούπολις 1893, σ. 74· πρβ. Ἄθ. Γαϊτάνου - Γιαννίου, Ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Θράκην. Ἡ ἐπαρχία Δέρκων, *Θρακικά* 12 (1939) 174-75.

3. F. Miklosich καὶ J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, τόμ. Α', Βιέννη 1860, σ. 95· πρβ. σ. 528. Βλ. ἐπίσης J. Darrouzès, *Le registre synodal du patriarcat byzantin au XIVe siècle*, Παρίσι 1971, σσ. 286-87.

4. Μ. Ι. Γεδεών, *Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες*, Ἀθήναι 1936, σ. 88· Μ. Κλεωνόμου καὶ Χρ. Παπαδοπούλου, *Βιθυνικά ἢ ἐπίτομος μονογραφία τῆς Βιθυνίας καὶ τῶν πόλεων αὐτῆς*, Κωνσταντινούπολις 1867, σ. 50· Εὐρ. Ἀρ. Λασκαρίδου, *Κιανὰ*, Θεσσαλονίκη 1966, τόμ. Β', σ. 118.

καὶ ναῶν, ἐνίων παλαιωτάτων, ἐν αὐτῇ¹. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰκονομαχίας ἀναφέρεται ἢ ἐν Κίῳ μονὴ τοῦ Ἑρακλείου², καὶ κατὰ τὸ 1395 τὸ μονύδριον τῆς Θεοτόκου Ρωμανιτίσσης³. Εἰς σιγιλλιῶδες γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Β', ἀπολυθὲν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1594, ἀναγράφεται ὅτι ἡ μοναχὴ «Φιλοξένη, θείῳ ζήλῳ τρωθεῖσα, ὥρμησε σὺν ἄλλαις τῶν μοναχῶν καὶ ἠθέλησε τὸν ἐν Κίῳ εὐρισκόμενον ναὸν τῆς δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας βελτιῶσαι καὶ καλλιεργῆσαι καὶ μοναστήριον ἀποκαταστήσαι γυναικεῖον, ὡς ταῖς καιρικαῖς ἀνωμαλίαις εἰς μείωσιν ἐλθόντα καὶ ἐν πολλοῖς ἐξαφανισθέντα τε καὶ ἐλαττωθέντα»⁴. Τὰ προνόμια τῆς μονῆς ταύτης ἐπεκυρώθησαν ἐκ νέου τὸ 1612⁵. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξόριστος διέμενεν ἐν Κίῳ ὁ διαπρεπὴς θεολόγος Μελέτιος Συρίγος, ὁ ὁποῖος μνημονεῦει τὴν ἐν τῇ πόλει μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ (1648)⁶. Ὁ αὐτὸς Συρίγος τὸ 1649 ἔγραψε κώδικα ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐν τῷ Κυπαρίσσῳ⁷. Ἄλλη μονὴ τῆς Κίου ὑπῆρξεν ἢ τοῦ Ἁγίου Ἰγνατίου⁸, τῆς ὁποίας ὁ ναὸς ἀνακαινισθεὶς διετηρήθη μέχρις ἐσχάτων⁹.

Ἡ ἐν τῇ ἀναγραφῇ μνεῖα τοῦ ἐν Κίῳ σταυροπηγίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου προφανῶς ἀφορᾷ εἰς τὴν μονὴν ταύτην τοῦ ἁγίου ἐν τῷ Κυπαρίσσῳ. Δὲν φαίνεται πάντως ὅτι περιεσώθησαν περὶ τῆς μονῆς πληροφορίες κατὰ τὴν πρὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἐποχὴν¹⁰. Ὅπως δὲ ποτε, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ἡ ἡμετέρα ἀναγραφὴ,

1. Περὶ τῶν παλαιῶν μοναστηρίων καὶ ναῶν τῆς Κίου βλ. ἰδίως R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*, Παρίσι 1975, σ. 162-63. Εἰς Λασκαρίδου, *ἔ.ἀ.*, σσ. 86-103, ἀναγράφονται, ἄνευ κριτικοῦ ἐλέγχου, τὰ σύγχρονα ἰδίως ἱερά τῆς πόλεως.

2. Theophanis *Chronographia*, ἐκδ. C. de Boor, Λιψία 1883, σ. 479· πρβ. Janin, *αὐτ.*, σσ. 152-53.

3. MM, τόμ. Β', σσ. 237-38· πρβ. Janin, *αὐτ.*, σσ. 155-56.

4. Γεδεών, *Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες*, σ. 61.

5. *Αὐτ.*, σ. 82.

6. *Αὐτ.*, σ. 106.

7. «Ἀκολουθία τῶν ἐν Τρυγλίᾳ [sic] λαμπάντων θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Στεφάνου, Θωμᾶ καὶ Θεοδοσίου· ἀρχμ' ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ, ἐν Κίῳ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐν τῷ Κυπαρίσσῳ καταφυγόντων ἡμῶν ἐκεῖσε διὰ τὴν λοιμικὴν νόσον», βλ. Ἁθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, *Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη*, τόμ. Ε', Πετρούπολις 1915, σ. 268· πρβ. σ. 269· ἰδίου, *Σημειώσεις περὶ τῶν ὁμιλιῶν Μελετίου τοῦ Συρίγου*, *ΔΙΕΕ* 2 (1885) 444-45· Τρ. Εὐαγγελίδης εἰς Λασκαρίδου, *ἔ.ἀ.*, τόμ. Α', σσ. 189-90· Περὶ τῶν ἐξοριῶν τοῦ Συρίγου εἰς τὴν περιοχὴν βλ. J. Pargoire, *Méletios Syrigos, sa vie et ses œuvres*, *EO* 12 (1909), ἰδίως σσ. 167-71.

8. Γεδεών, *Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες*, σσ. 88-89.

9. Πρβ. Εὐγ. Χατζηδάκη, *Χριστιανικὲς ἐπιγραφές Μ. Ἀσίας καὶ Πόντου στὸ Μουσῆο Μπενάκη*, *Μικρασιατικὰ Χρονικά* 8 (1959) 49, ἀρ. 72 (ἐπιγραφή τοῦ 1796)· Λασκαρίδου, *ἔ.ἀ.*, τόμ. Β', σσ. 91-92.

10. Ὁ Janin, *ἔ.ἀ.*, σ. 163, βλέπει πιθανὴν σχέσιν μετὰ τοῦ ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ

ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ ἐν τῷ Κυπαρίσσω (ἢ Κυπαρισσιώτης, ὡς γράφει ὁ Εὐαγγελίδης) ὑφίστατο ἤδη κατὰ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ τὸ σταυροπηγιακὸν προνόμιον ἀνεεώθη διὰ πατριαρχικοῦ σιγιλλίου τὸ 1689¹. Ἄλλ' εἰς τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦ Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι ναοί, δύο δὲ τούτων τιμῶμενοι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου: «Κίος· 1724 τῆ 30 τοῦ ἰουλίου, ἐξήλθομεν ἀπὸ Ἐλεγμούς καὶ ἤλθομεν τῆ αὐτῇ ἡμέρᾳ εἰς Κίον... ἐβάλαμεν κουτία εἰς τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν, ἥτις τιμᾶται ἐπὶ τῆ Κοιμῆσει τῆς Δεσποίνης ἡμῶν, καὶ εἰς τὰς λοιπὰς σεβασμίας ἐκκλησίας τῶν ἐνοριῶν, ἥτοι εἰς τὴν Παναγίαν Θεοσκεπάστην, εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, εἰς τὸν Ταξιάρχην, εἰς τὴν Παναγίαν τῆς Γορκοῦπηκόου [sic], εἰς τὸν Ἅγιον Ἰγνάτιον, εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τῆς Κιρίζου² καὶ εἰς τὸν Δεσπότην Χριστόν³. Ὁ περὶ τὸ 1740 ἐπισκεφθεὶς τὴν Κίον Ἄγγλος κληρικὸς Richard Pococke συνήτησε τὸν ἐν τῇ πόλει συνήθως διαμένοντα μητροπολίτην Νικαίας καὶ μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρχον ἐν Κίῳ 600 οἰκογένειαι Ἑλλήνων ἔναντι 60 οἰκογενειῶν Τούρκων. Οἱ Ἕλληνες, γράφει, διετήρουν ἑπτὰ ἢ ὀκτῶ ναοὺς ὡς ἐπίσης καὶ μίαν γυναικειάν μονὴν καὶ δύο ἀνδρώας⁴. Μία τῶν τελευταίων πρέπει νὰ ἦτο ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου⁵. Σιγίλλιον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Χρυσάνθου (1825) ἀναφέρεται εἰς τὸν ὑποβιβασμὸν τῶν δύο μονῶν τῆς Κίου, τῆς Ὁδηγητρίας καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καθισταμένων ἐνοριακῶν ἀπὸ σταυ-

Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἀναγραφομένου μετοχίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κουπεριώτου.

1. Μ. Ι. Γεδεών, Νικαίας ἀρχιερεῖς, Ἑκκλ. Ἀλ. 32 (1912) 288.

2. Ὁ Κύριζος ἦτο εἰς ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν πυρσῶν, διὰ τῶν ὁποίων τὰ μηνύματα μετεβιβάζοντο ἐκ Κιλικίας εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸν 10ον αἰ., μνημονευόμενος εἰς πηγὰς τῆς ἐποχῆς, τὸν ὁποῖον ὁ W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, Λονδῖνον 1890, σ. 187 (πρβ. σ. 352), ἐταύτισε πρὸς τὸ ΝΑ τῆς Κίου κείμενον Katerli Dağ. Πλὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἔχομεν μνεῖαν, κατὰ τὸν 14ον αἰ., καὶ ἄλλης ἐν τῇ περιοχῇ μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Κυρίζου (Janin, ἔ.ἀ., σ. 155). Κατὰ τὸν Λασκαρίδη, ἔ.ἀ., τόμ. Β', σ. 93, ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου [ἢ ἐν τῷ Κυπαρίσσω] ἔκειτο «ὀλίγον ἀνωθεν τῆς παλαιᾶς Κίου, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀγαθωνίου ὄρους». Ὅμως εἰς τὸν ἐν τέλει τοῦ βιβλίου τούτου χάρτην, τὸ Ἀγαθώνιον [γρ. Ἀργανθώνιον] ὄρος ἐσφαλμένως ταυτίζεται πρὸς τὸ Katerli Dağ ἐνῶ πράγματι κεῖται βορείως τῆς Κίου. Ὅπωςδὴποτε ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐν τῷ Κυπαρίσσω εὕρισκετο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κυρίζου καὶ ἡ ἐν τῇ ἀναγραφῇ τοῦ Χρυσάνθου μνεῖα αὐτῆς δὲν εἶναι ἀσυνεπὴς πρὸς τὰ πράγματα.

3. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη, τόμ. Δ', σ. 202· πρβ. Γεδεών, Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες, σ. 275.

4. R. Pococke, *A Description of the East and Some Other Countries*, τόμ. Β', μέρος II, Λονδῖνον 1745, σ. 124.

5. Ἡ γυναικειὰ μονὴ ἀσφαλῶς εἶναι ἡ τῆς Ὁδηγητρίας· ἡ ἑτέρα τῶν ἀνδρῶν εἴτε ἡ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ εἴτε ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰγνατίου.

ροπηγιακῶν¹. Μετὰ ταῦτα ἡ μονὴ περιέπεσεν εἰς παρακμὴν, διετηρήθη ὁμως μέχρι τοῦ 1922².

Τὸ λεγόμενον μετόχι τοῦ Κυρίλλου, τὸ δεύτερον ἐν Κίῳ σταυροπήγιον, τυγχάνει παντελῶς ἄγνωστον ἄλλοθεν. Σχετίζεται ἄραγε τὸ μετόχιον τοῦτο πρὸς τὸν σύγχρονον μητροπολίτην Νικαίας Κύριλλον, ὅστις ἤδρευε βεβαίως ἐν Κίῳ; Ὁ Κύριλλος οὗτος ὑπογράφεται ἐν τῇ καθαιρέσει τοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ Β' (1565) καὶ ἐπὶ πλεόν μετέδωκε πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν ναῶν τῆς ἐπαρχίας του εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Στέφανον Gerlach³. Ὅπωςδὴποτε, μεταγενεστέρως ἀναφέρονται δύο ἐν Κίῳ ἀγιορειτικὰ μετόχια τῶν μονῶν Ἰβήρων καὶ Καρακάλλου⁴.

Ἐλεγμοὶ

Οἱ Ἐλεγμοὶ ἦσαν μικρὰ πόλις (σήμερον Kurşunlu) παρὰ τὴν Προποντίδα, ἀνήκουσα εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Προύσης καὶ κατοικουμένη τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ἑλλήνων⁵. Κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον ἤκμαζεν ἐνταῦθα ἡ παλαιὰ μονή, ἡ λεγομένη τῶν Ἁλίου Βωμῶν, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἐπανακτισθεῖσα βραδύτερον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀβερκίου⁶. Ἡ πατριαρχικὴ ἐξάρτησις τῶν Ἐλεγμῶν, ὡς καὶ τῆς γείτονος Τριγλείας, ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ ἄλλων πηγῶν καὶ ἦτο ἴσως παλαιά. Ἐν συνοδικῷ γράμματι τοῦ ἔτους 1580, σχεδὸν συγχρόνῳ πρὸς τὴν ἀναγραφὴν, λέγεται ὅτι ἐδόθη ἄδεια διὰ τέσσαρας γάμους «ἐν ταῖς πατριαρχικαῖς χώραις Τριγλεία καὶ τοῖς Ἐλεγμοῖς»⁷. Βραδύτερον, ἐπὶ πατριάρχου Παΐσιου Α' (1652), ἀπελύθη ἔτε-

1. Δ. Μ. Σάρρου, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, *ΕΕΒΣ*, 9 (1932) 162. Ὁ Γεδεών, Νικαίας ἀρχιερεῖς, σ. 288, δισπαστεῖ πρὸς τὴν περὶ ὑποβιβασμοῦ πληροφορίαν τοῦ σιγίλλου τούτου.

2. Κλεωνύμου καὶ Παπαδοπούλου, ἔ.ἀ., σ. 144. Λασκαρίδου, ἔ.ἀ., τόμ. Β', σσ. 93-96.

3. Martini Crusii, *Turcograeciae Libri octo*, Βασιλεῖα 1584, σσ. 172 καὶ 287. πρβ. αὐτ., σ. 204: « in urbe Nicaea tres ecclesias esse 1.- τῆς Παναγίας, hoc est Mariae (iuxta quam amplissimus locus videatur, in quo Consilium habitum fuerit) 2.- τῶν Ἁγίων Θεοδώρων 3.- τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. In tota autem praefectura esse circiter L. ecclesias». Περὶ τοῦ Νικαίας Κυρίλλου πρβ. Β. Α. Μυστακίδου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, *ΕΕΒΣ* 12 (1936) 207-8.

4. Λασκαρίδου, ἔ.ἀ., τόμ. Β', σ. 103.

5. Πρβ. τὴν σύντομον περιγραφὴν τοῦ Β. Φ. Ἀδαμαντιάδη, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Προύσης, *Μικρασιατικὰ Χρονικά* 8 (1959) 121-22.

6. C. Mango, The Monastery of St. Abercius at Kurşunlu (Elegmi) in Bithynia, *DOP* 22 (1968) 169-76. Janin, ἔ.ἀ., σσ. 131-32 καὶ 144-48. Ὁ περιοδεύων ἀνὰ τὴν Βιθυνίαν Χρῦσανθος τὴν 20 Ἰουλίου 1724 εἶπεν ἠγούμενον τοῦ Ἁγίου Ἀβερκίου Μελέτιόν τινα, Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη, τόμ. Δ', σ. 201.

7. Χρ. Γ. Πατρινέλη, Πατριαρχικὰ γράμματα καὶ ἄλλα ἔγγραφα καὶ σημειώματα τοῦ

ρον «Σιγίλλιον περὶ τῶν χωρίων Τριγλείας καὶ Ἐλεγμαῶν ὅτι σταυροπήγια εἶσι καὶ οὐχὶ ὑποκείμενα τῷ Προύσης καὶ ὅτι ἐξαρχικῶς δίδονται τῷ πρωτοκανονάρχῳ Δημητρίῳ», δι' οὗ γνωρίζομεν «τὴν Τρίγλειαν χώραν καὶ τοὺς Ἐλεγμαῶν ὑπὸ τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ τελοῦντα καὶ σταυροπηγιακὰ χωρία ὄντα πρὸ χρόνων ὧν οὐδεὶς τῶν ἐν γενετοῖς οἶδε τὸν ἀριθμὸν»¹.

Ἡ πατριαρχικὴ αὐτὴ ἐξάρτησις ἀφορᾷ εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἐλεγμαῶν καὶ οὐχὶ εἰς τυχὸν ναὸν ἢ μονὴν ἐν αὐτῇ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ αἱ ἄδειαι γάμου κατὰ τὸ ἔγγραφον τοῦ 1580 ἐξεδόθησαν παρὰ τοῦ πατριάρχου. Περαιτέρω λεπτομερείας περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας ἐπὶ τῶν Ἐλεγμαῶν δὲν ἀνεύρομεν, οὔτε φαίνεται ὅτι περιεσώθη μεία περὶ σταυροπηγιακοῦ προνομίου τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ναῶν. Μέχρι τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς δύο τοῦλάχιστον ναοί, ὁ τῆς Παναγίας καὶ ὁ τῶν Ταξιαρχῶν, ἐσώζοντο². Ἄς σημειωθῇ τέλος, ὅτι εἰς τὴν πέριξ τῶν Ἐλεγμαῶν χώραν ὑφίσταντο βυζαντινὰ μοναστήρια, ἕνα τῶν ὁποίων ἦσαν τετιμημένα διὰ σταυροπηγιακῆς ἀξίας³.

Νύμφιος

Προφανῶς πρόκειται περὶ τοῦ βυζαντινοῦ Νυμφαίου, τῆς καθέδρας τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας. Τὸ Νύμφαιον ἐγνώρισεν ἔτη δόξης κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα, ἀλλὰ μετέπειτα περιέπεσεν εἰς ἀφάνειαν⁴. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας φαίνεται ὅτι ἠρημώθη τελείως ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἐφ' ὅσον οἱ σύγχρονοι κάτοικοί του ἀναφέρονται ὡς ἔποικοι ἐξ ἄλλων τόπων κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα⁵. Εἰδήσεις περὶ τῆς αὐτόθι ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς κατὰ τὴν

1. ἸϚ'-ΙΗ' αἰῶνος ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ Ἰερακος, *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 12 (1962) 146.

2. Κ. Ν. Σάθα, *Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη*, τόμ. Γ', Βενετία 1872, σ. 587· Τρ. Ε. Εὐαγγελίδου, Βρύλλειον-Τρίγλεια, Ἀθήναι 1934, σσ. 61 καὶ 63.

3. Β. Ι. Κάνδη, *Ἡ Προῦσα*, Ἀθήναι 1883, σ. 143· Ἀδαμαντιάδης, ἔ.ἀ.

4. Πρβ. Τρ. Ε. Εὐαγγελίδου, Περὶ τινῶν ἀρχαιοτάτων βυζαντινῶν μονῶν ἐν Βιθυνίᾳ, *Σωτήρ* 12 (1889) 93-96, 154-57 καὶ 275-81. Γενικὰς πληροφορίας περὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ναῶν τῆς περιοχῆς βλ. ἐπίσης εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Β. Menthon, *Une terre de legendes. L' Olympe de Bithynie*, Παρίσι 1935, σσ. 27-46.

5. Η. Ahrweiler, L'histoire et la géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques (1081-1317) particulièrement au XIIIe siècle, *TM* 1 (1965) 42-44.

6. Πρβ. Ν. Καραρᾶ, *Τὸ Νύμφαιο (Νύφιο)*. "Ἐνα χωριὸ μὲ βυζαντινὴ αἴγλη στὴν περιοχὴ τῆς Σμύρνης, Ἀθήναι 1968, σ. 79. Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι ἐπέμενον ὅτι οὐδεὶς ὀρθόδοξος ἔζη αὐτόθι πρὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰ., βλ. τὴν ἀπηκριβωμένην διατριβὴν τοῦ Βύστραχτιοῦ Ι. Δράκου, *Μικρασιατικὰ πραγματεῖαι ἱστορικαὶ καὶ τοπογραφικαὶ*, ἦτοι αἱ Ἐκατόνησοι, ὁ δῆμος Νυμφαίου καὶ ἡ ἐπαρχία Ἀνέων, τεῦχ. Α', Ἀθήναι 1888, σ. 33.

πρὸ τοῦ 19ου αἰῶνος ἐποχὴν δὲν ἐπεσημάναμεν. Πάντως, ἐκτὸς τῶν πολλῶν βυζαντινῶν μοναστηρίων ἐν ἐρειπίοις¹, εἰς τὸ Νύμφαιον διετηροῦντο ἀρκετοὶ ναοί, ὅχι ἴσως ὅλοι νεώτερα κτίσματα². Οὐδεμία πληροφορία περὶ ὑπάρξεως ἐν Νυμφαίῳ πατριαρχικῆς ἐξαρχίας, ὡς ἐν Ἐλεγμοῖς, ὑφίσταται· ἐν τούτοις, ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἀναφέρεται ἡ οὐχὶ μακρὰν κειμένη «πατριαρχικὴ ἐνορία» τῆς Πρινοβάρεως (σημερινὸς Μπουρνόβας)³.

Κουλάς

Κουλάς ἐκαλεῖτο παλαιὸς ἐν ἐρειπίοις πύργος παρὰ τὴν Κίον⁴, ἀσφαλῶς δὲ τὸ σύνθηρες τοῦτο ὄνομα θὰ πρέπη ν' ἀπαντᾶται καὶ ἀλλαχοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ὁ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἀναγραφῇ Κουλάς εἶναι προφανῶς ταυτιστέος πρὸς τὴν μεταγενεστέρως ἀκμάσασαν πόλιν Κοῦλα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας τῆς Φιλαδελφείας⁵, ἡ ὁποία μέχρι τοῦ 20οῦ αἰῶνος διέσωζε πολυάνθρωπον ὀρθόδοξον παροικίαν μετρεῖς ναοὺς⁶. Τὰ Κοῦλα — ἄσχετα πρὸς τὴν ἀρχαίαν Κολόνην — εὐρίσκονται παρὰ τὴν θέσιν τοῦ βυζαντινοῦ φρουρίου τοῦ Ὀψικίου⁷, ἐκ τοῦ ὁποίου κατὰ παλαιότεραν ἐποχὴν ὠνομάσθη τὸ μέγα θέμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἡ ἐκ τοῦ Πατριαρχείου ἐξάρτησις τοῦ Κουλά — ἀναφέρεται ἐν προκειμένῳ μετὰ τῆς Κολήδας — εἶναι ἀρχαία, ἀναγομένη εἰς τὸν 14ον αἰῶνα. Οὕτω, κατὰ πατριαρχικὸν ἔγγραφο τοῦ 1384, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πόλεις τινὲς τῆς Φρυγίας, πατριαρχικαὶ οὔσαι — μεταξύ τούτων δὲ ὁ Κουλάς καὶ ἡ Κόληδα — ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ μητροπολίτου Λαοδικείας⁸. Μετὰ μίαν δε-

1. Ahrweiler, ἔ.ἀ., σ. 98· Κραρχᾶ, ἔ.ἀ., σσ. 70-71.

2. Αὐτ., σσ. 91-95. Ἐπισκέπτης τοῦ Νυμφαίου κατὰ τὸ 1828 περιγράφει αὐτὸ ὡς ἄθλιον οἰκισμὸν 200-300 οἰκιῶν, τὴν δὲ ἐλληνικὴν ἐκκλησίαν παρομοιάζει πρὸς στάβλον: «If the country is beautiful, Nymphis itself deserves little praise; between two and three hundred mean wooden houses are thrown together, in a slovenly manner, on narrow, dirty, steep streets; the mosques are miserable, and the Greek church looked like a cow-stall», βλ. Charles MacFarlane, *Constantinople in 1828. A Residence of Sixteen Months in the Turkish Capital and Provinces*, Λονδῖνον 1829², τόμ. Α', σσ. 459-60.

3. ΜΜ, τόμ. Δ', σ. 125· πρβ. Ahrweiler, ἔ.ἀ., σ. 56.

4. Λασκαρίδου, ἔ.ἀ., τόμ. Α', σ. 56.

5. Π. Μ. Κοντογιάννη, *Γεωγραφία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας*, Ἀθήναι 1921, σσ. 331-32.

6. Γρ. Σ. Ἰωσηφίδου, Περὶ τινῶν πόλεων καὶ κωμῶν τῆς ἐπαρχίας Φιλαδελφείας, *Ξενοφάνης* 3 (1905) 424-25.

7. Πρβ. W. M. Ramsay, ἔ.ἀ., σσ. 123, 211-12, 432 καὶ 458-59.

8. «... ἐδόθησαν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ Φρυγίας Καππατιανῆς, ἐξαρχικῶς αἱ Χῶναι, τὸ Κοτυάειον καὶ τὸ Κουλά καὶ ἡ Κόληδα, πατριαρχικὰ ὄντα, μετὰ τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτῶν πάντων διὰ τοῦτο ἐσημειώθη ἐνταῦθα», ΜΜ, τόμ. Β', σ. 88.

καετίαν ὁ Κουλαῖς μετὰ τῆς Κολήθας διετήρουν μὲν τὸ πατριαρχικὸν δίκαιον, ἀλλ' ἐδόθησαν ἐξαρχικῶς εἰς τὸν μητροπολίτην Φιλαδελφείας¹. Αἱ ἀνακατατάξεις αὐταὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν ὠφείλοντο εἰς γενικωτέραν σύμπτυξιν τῶν μητροπολιτικῶν δικαιοδοσιῶν κατόπιν τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως². Προφανῶς ὁ Κουλαῖς καὶ ἡ Κόληθα, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, περιελάμβανον συμπαγεῖς ὀρθοδόξους κοινότητες, ὑπαγομένας κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, τοῦ πατριάρχου διατηροῦντος πάντοτε τὸ προνόμιον νὰ παραχωρῇ τὰς δύο πόλεις ἐξαρχικῶς εἰς οἰονδήποτε ἔκρινε γειτνιάζοντα ἀρχιερέα. Κατὰ πόσον τοιαῦται παραχωρήσεις ἐγένοντο μετὰ τὸν 14ον αἰῶνα ἀγνοοῦμεν.

Κόληθα

Ἡ Κόληθα ταυτίζεται πρὸς τὴν κωμόπολιν Göldö³, κειμένην οὐχὶ μακρὰν τῆς Φιλαδελφείας. Ἡ ἐνταῦθα σχετικὴ ἀνθηρότης τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸ παρελθὸν τεκμαίρεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Κόληθα ἀπετέλει μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος ἐν ἐκ τῶν ὀλιγίστων πολισμάτων τῆς περιοχῆς ὅπου διετηρεῖτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα⁴. Ἡ ἐπ' αὐτῆς πατριαρχικὴ δικαιοδοσία εἶναι παρομοία πρὸς τὴν τοῦ Κουλαῖ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ Κόληθα σχετίζεται ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος.

Παλαιόκαστρον

Ἐκ τῶν πολλῶν ὄχυρῶν θέσεων τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας τῶν φερουσῶν τὴν ὀνομασίαν *Παλαιόκαστρον*, ἡ τουρκιστὶ Eski Hissar, ἀναφέρονται ἐνταῦθα αἱ ἀκόλουθοι, ἄνευ ἀξιώσεως διὰ πληρότητα τοῦ καταλόγου:

1.— Χωρίον Ἐσκῆ Χισσάρ περὶ τὰς τρεῖς ἡμέρας ἀνατολικῶς τῆς Προύσης διὰ τοῦ ὁποίου διῆλθεν ὁ Tournefort⁵.

1. «Ἐδόθησαν ἐξαρχικῶς τῶ ... Φιλαδελφείας, τὰ περὶ τὴν Φιλαδέλφειαν πατριαρχικὰ δίκαια, ἦγουν τὸ Κουλαῖ, ἡ Κόληθα καὶ τὰ Σύναδα, ὡς πατριαρχικὰ καὶ οὐχ ὡσπερ ἐζήτει αὐτὰ πρότερον ὡς ἀνήκοντα δῆθεν τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ· ἔταξε δὲ ὑπὲρ αὐτῶν διδόναι κατ' ἔτος εἰς τὸ πατριαρχικὸν κελλίον ὑπέρπυρα εἰκοσιν», αὐτ., σσ. 209-10· πρβ. Darrouzès, ἔ.ἀ., σσ. 376 καὶ 385.

2. Vryonis, ἔ.ἀ., ἰδίως σ. 297.

3. D. J. Georgacas, *The Names for the Asia Minor Peninsula and a Register of Surviving Anatolian Pre-Turkish Placenames*, Heidelberg 1971, σ. 112.

4. R. M. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge 1916, σ. 38· Vryonis, ἔ.ἀ., σ. 450. Ἐπισκέπτῆς τῆς περιοχῆς πρὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος εὔρεν εἰς Κόληθάν ἐξήκοντα ἑλληνικὰς οἰκίας, ἔναντι μόνον δέκα τουρκικῶν, καὶ πλῆθος ἄλλων ἡρειπωμένων οἰκιῶν, βλ. William J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, τόμ. Β', Λονδίνον 1842, σ. 139.

5. «..... à Eskissar qui est une lieue de là. Tout les lieux que les Turcs appellent

- 2.- Τὸ δεσπόζον τοῦ κόλπου τῆς Νικομηδείας, ἀριστερᾶ τῶ εἰσπλέοντι, βυζαντινὸν φρούριον, Παλαιόκαστρον λεγόμενον ἢ Ἐσκῆ Χισσάρ¹, τὸ ὁποῖον ταυτίζεται πρὸς τὴν Φιλοκρήνην² ἢ τοὺς Νικητιάτας³.
- 3.- Ἀκρωτήριο Παλαιόκαστρον, ἄλλως Μπεσίκια, ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς ἀκτῆς ἔναντι τῆς Τενέδου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σώζονται ὑπολείμματα παλαιοῦ φρουρίου⁴.
- 4.- Ἡ ΒΑ τῆς Περγάμου πόλις Behkeser, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἀνάγεται εἰς τὸ ἑλληνικὸν Παλαιόκαστρον⁵.
- 5.- Κατὰ τὸν Ἀθηνῶν Μελέτιον, Παλαιόκαστρον ὀνομάζεται ἡ ἀρχαία Πιτάνη⁶, ὀλίγον δυτικώτερον τοῦ ποταμοῦ Καῦκου (παρὰ τὸ σημερινὸν Çandarli).
- 6.- Ὡς Παλαιόκαστρον ἀναγράφεται καὶ ἡ θέσις Καλαντάσσι, οὐχὶ μακρὰν καὶ νοτίως τοῦ Ἰσανταρλῆ παρὰ τὴν ἀκτὴν⁷.
- 7.- Ἐσκῆ Χισσάρ λέγεται χωρίον πλησιέστατα κείμενον τῆς παρὰ τὸν Μαϊάνδρον Νύσσης (Sultan Hissar)⁸. Ὡς παρατηρεῖ ὁ ἐπισκεφθεὶς τὴν περιοχὴν ἀρχαιολόγος Sir Charles Fellows, τὸ Sultan Hissar ἀπεκάλουν οἱ τότε Ἕλληνας Ἡλιούπολιν⁹.

Eskissar sont remarquables par leur antiquité, de même que ceux que les Grecs nomment Paleocastro, car ces deux mots signifient un vieux Château», Pitton de Tournefort, *Relation d'un voyage du Levant*, Παρίσι 1717, τόμ. Β', σ. 466.

1. K. Baedeker, *Konstantinopel und das westliche Kleinasien*, Λιψία 1905, σ. 157· *The Black Sea Pilot Comprising the Dardanelles, Marmara Denizi, the Bosphorus, Black Sea, and Sea of Azov* Λονδίνον 1955¹⁰, σ. 130.

2. Κοντογιάννη, ξ.ἀ., σ. 195.

3. Στ. Κ. Τσορμπατζηκωστή, *Ἱστορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀρετσούς (Ρυσίου) καὶ τῶν ἄλλων προαστείων τῆς*, Ἀθήναι 1973, σσ. 30-31. Αἱ ἀκριβεῖς θέσεις τῶν περὶ τὸν κόλπον τῆς Νικομηδείας βυζαντινῶν πολισιμάτων δὲν φαίνεται ὅτι ἔχουν πλήρως ἐξακριβωθῆ, πρβ. Ramsay, ξ.ἀ., σσ. 184-85.

4. Πλοηγὸς τῶν ἑλληνικῶν ἀκτῶν, τόμ. Δ', Ἀθήναι 1955², σ. 73. Ἐνταῦθα ἀνευρέθησαν τελευταίως κτίσματα ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, βλ. J. M. Cook, *The Troad. An Archaeological and Topographical Study*, Ὁξφόρδη 1973, σσ. 177-78. Ἀλλὰ καὶ ἕτερον Παλαιόκαστρον ἐπεσημάνθη εἰς τὴν ἴδιαν περιοχὴν, αὐτ., σσ. 78-79.

5. Γ. Γεωργιάδου Ἀρνάκη, *Οἱ πρῶτοι Ὀθωμανοί*, Ἀθήναι 1941, σσ. 62-63· ἰδίου, Ἡ περιήγησις τοῦ Ἴμπν Μπαττούτα ἀνὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἡ κατάστασις τῶν ἑλληνικῶν καὶ τουρκικῶν πληθυσμῶν κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, *ΕΕΒΣ* 22 (1952) 146· Georgacas, ξ.ἀ., σ. 131.

6. Μελετίου, *Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα*, δευτέρα ἐκδοσις ὑπὸ Ἀνθίμου Γαζῆ, Βενετία 1807, τόμ. Γ', σ. 157.

7. Βλ. χάρτην εἰς Πλοηγὸν τῶν ἑλληνικῶν ἀκτῶν, τόμ. Δ', ἔναντι σ. 122.

8. Ch. Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor, More Particularly in the Province of Lycia*, Λονδίνον 1852, σ. 244.

9. Αὐτ., σ. 245. Περὶ τῆς Νύσσης βλ. P. Lemerle, *L'émirat d' Aydin, Byzance et*

- 8.- Ἐσκῆ Χισσάρ εἶναι ὡσαύτως ἡ τουρκικὴ ὀνομασία τῆς ἐν Καρία Στρατονικείας¹.
9.- Ὀμοίως ὡς Ἐσκῆ Χισσάρ ἀναφέρεται χωρίον παρὰ τὴν Λαοδίκειαν².
10.- Ἐσκῆ Χισσάρ εἶναι ὡσαύτως θέσις παρὰ ἀρχαῖα ἐρείπια ἐν Λυκία, ἅτινα ὁ Fellows ἐταύτισε πρὸς τὴν Ποδαλίαν³.

Εἶναι ἄσκοπον νὰ ἐπιχειρήσῃ τις νὰ ταυτίσῃ τὸ πατριαρχικὸν Παλαιόκαστρον τῆς ἀναγραφῆς πρὸς μίαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω φερωνύμων θέσεων, ἐκτὸς τῶν ὁποίων πιθανώτατα λανθάνουν καὶ ἄλλαι. Ἄλλωστε, οὐδεμία μνεία περὶ πατριαρχικοῦ προνομίου εἰς Παλαιόκαστρον ἔχει ἐπισημανθῆ. Ὀπωσδήποτε ὅμως, ἐὰν πρόκειται νὰ ἐκλέξῃ τις ἐκ τοῦ ὡς ἄνω καταλόγου, τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 5 Παλαιόκαστρον ἡδύνατο ἴσως ν' ἀπετέλει πατριαρχικὸν ἐξάρτημα. Ἦτο πάλαί ποτε ἐπισκοπὴ τοῦ Ἐφέσου καὶ ἔφερε συγχρόνως τὸ ὄνομα Ἁγίος Γεώργιος⁴, μαρτυροῦν ὑπαρξίν αὐτόθι ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ.

Πελαδάριον

Τὸ Πελαδάριον (τουρκιστὶ Filadar) κεῖται πλησιέστατα τῶν Ἐλεγμῶν ἐπὶ ὄχυροῦ ὑψώματος. Φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σημαντικῶν φρουρίων τῆς βιθυνικῆς ἀκτῆς καὶ ἰδιαιτέρως ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα κατὰ τῶν Τούρκων⁵. Ἡ κωμόπολις ἀνέκαθεν κατωκεῖτο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ χριστιανῶν ῤητᾶς περὶ τοῦτου μαρτυρίας ἔχομεν ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν⁶. Τὴν ἐλληνικότητά του τὸ Πελαδάριον διετήρησε μέχρι τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς⁷.

l'Occident, Παρίσι 1957, σ. 28, σημ. 1. Ἐκ τῆς πόλεως ταύτης βεβαίως καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ἐφέσου (μετέπειτα ἀνεξάρτητος μητροπολίτης ἐδρεύων ἐν Ἀιδινίῳ) Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων.

1. W. M. Leake, *Journal of a Tour in Asia Minor*, Λονδῖνον 1824, σ. 229· P. Wittek, *Das Fürstentum Mentesche*, Κωνσταντινούπολις 1934, σ. 164.

2. Richard Chandler, *Travels in Asia Minor*, Δουβλίνον 1775, σ. 222· Fellows, ἔ.ἀ., σ. 210· Hamilton, ἔ.ἀ., τόμ. Α', σ. 514. Γ. Λαμπάκη, Οἱ ἑπτὰ ἀστέρες τῆς Ἀποκαλύψεως, Ἀθήναι 1909, σ. 427.

3. Fellows, ἔ.ἀ., σ. 384 = ἰδίῳ, *An Account of Discoveries in Lycia*, Λονδῖνον 1841, σ. 232.

4. Μελετίου, ἔ.ἀ.: «... ἡ Πιτάνη ... αὕτη εὐρίσκεται μεταξὺ τοῦ Ἀδραμυττίου πρὸς βορέαν καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Καίκου πρὸς νότον, ... ἔχουσα ποτὲ καὶ θρόνον ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν Ἐφέσου Μητροπολίτην· τανῦν εἶναι ἐρείπιον καὶ καλεῖται Παλαιόκαστρον ἢ Ἁγίος Γεώργιος».

5. Ἀρνάκη, *Οἱ πρῶτοι Ὀθωμανοί*, σ. 150.

6. Georges Wheler, *A Journey into Greece*, Λονδῖνον 1682, σ. 215· Tournefort, ἔ.ἀ., τόμ. Β', σ. 480.

7. Κοντογιάννη, ἔ.ἀ., σσ. 224-25· Ἀδαμαντιάδη, ἔ.ἀ., σσ. 119-20.

Ἡ ἀναγραφή περιλαμβάνει καὶ τὸ Πελαδάριον μεταξύ τῶν πατριαρχικῶν ἐξαρτημάτων ὡς τοὺς Ἐλεγμούς καὶ τὸν Κουλαῖν. Περὶ τῆς τοιαύτης σχέσεως δὲν διεσώθησαν ἄλλα στοιχεῖα¹. Ἀλλὰ εἰς τὸ ὑπὸ πατριαρχικὴν ἐξάρτησιν Πελαδάριον ἡ ἡμετέρα ἀναγραφή περιλαμβάνει καὶ δύο σταυροπήγια: τὸν Ἅγιον Γεώργιον τοῦ Καριγὸν καὶ ἑτέραν ἐκκλησίαν πάλιν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τιμωμένην.

Ἡ ἀναγραφή δὲν διευκρινίζει ἐὰν ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ Καριγὸς ὑπῆρξε μόνῃ ἢ ἀπλοῦς ναός. Ἐν τούτοις, διεσώθη ἐνδιαφέρουσα σύντομος περιγραφή τοῦ ἱεροῦ τούτου, ὀφειλομένη εἰς τὸν Ἄγγλον κληρικὸν John Covel, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν περιοχὴν κατὰ τὸ ἔτος 1676 καὶ ἐσημείωσε τὰ ἐξῆς εἰς τὸ ἀνέκδοτον ἡμερολόγιόν του:

«We came down from thence [Πελαδάριον] towards the sea which lyes in this manner about an hour (2 mile), we came to a little hermitage or monastery dedicated to St. George. There belong 4 or 5 καλόγεροι to it and in ye church (as they call it) found an old τροπάριον, and upon ye cover of it was written ye name of him that gave it and in the dedication was Γεωργίῳ τῷ τροπαιοφόρῳ ἐν τῷ χωρίῳ Πελαδαρίῳ τῷ λεγομένῳ ἐν τῷ μοναστηρίῳ εἰς τὰ Καρινά [sic] and with a curse of the Nicaean fathers upon them that should steal it»².

Ἐκ τούτων τεκμαίρεται, ὅτι ἓνα αἰῶνα μετὰ τὴν ἡμετέραν ἀναγραφὴν τὸ ἐν λόγῳ μονύδριον (διότι περὶ μονῆς ἀσφαλῶς ἐπρόκειτο) τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Καριγοῦ, κείμενον μεταξύ τοῦ Πελαδαρίου καὶ τῆς θαλάσσης, εἶχεν ἤδη οἰκτρῶς παρακμάσει, ὥστε τὸ καθολικὸν αὐτοῦ μόλις ἠδύνατο ν' ἀποκαλῆται ναός. Ὡς πρὸς τὸ ὄνομα Καριγός, τοῦτο παρουσιάζεται ὡς δηλωτικὸν τῆς περιοχῆς ἐνθα εὐρίσκετο ἡ μονή· ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ σημειώματος τὸ ὁποῖον εἶδεν ὁ Covel, ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ τοπωνυμίου ἦτο ἴσως *Καριγά*.

Περὶ τῶν λοιπῶν παλαιῶν ναῶν τοῦ Πελαδαρίου ὀλίγα μόνον ἔχουν διασωθῆ. Κατὰ τὸ ἔτος 1648 ὁ ἐν τῇ περιοχῇ ἐξόριστος Μελέτιος Συρίγος συνέθεσε κανόνα εἰς τὸν Ἅγιον Θύρσον, ἐκτελοῦντα θαύματα ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ ἐν Πελαδαρίῳ ναοῦ αὐτοῦ³. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Ἅγιος Θύρσος ἐτι-

1. Ἐν ἀχρονολογήτῳ πατριαρχικῷ ἐγγράφῳ, πάντως τοῦ 14ου αἰῶνος, κάτοικος τοῦ Πελαδαρίου ἀναφέρεται ὡς παρουσιασθεὶς εἰς τὸν πατριάρχην: «παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τοῦ κάστρου τοῦ Πελαδαρίου Ἰωάννης ὁ Σαγιτᾶς», MM, τόμ. Α', σ. 38. Δηλοῖ ἄραγε τοῦτο ἄμεσον πατριαρχικὴν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τοῦ χωρίου;

2. Χφ. Βρετανικοῦ Μουσείου *Add. 22912*, φ. 265ν. Τὸ παρὰ τοῦ Covel λεγόμενον «old τροπάριον» ἦτο προφανῶς ἀκολουθία τις φέρουσα συνήθη ἀφιερωτικὴν ἐπιγραφὴν πρὸς τὴν μονήν.

3. «... ,αχμη' Νοεμβρίου ιε' ἐν Κίῳ. Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Θύρσον θαύματα ἐκτελοῦντα παράδοξα ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τοῦ ἐν Πελαδαρίῳ

μᾶτο ὡς πολιοῦχος τοῦ χωρίου¹. Ἐντὸς τοῦ κάστρου τοῦ Πελαδαρίου ἀναφέρονται τρία παρεκκλήσια βυζαντινῆς ἐποχῆς: ἡ Ἀνάληψις, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης καὶ ἡ Ἁγία Παρασκευή. Παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου χαρακτηρίζεται ὡς τελείως σύγχρονον². Ἴσως τοῦτο εἶχε κτισθῆ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιοῦ φερωνύμου ναοῦ ταυτιζομένου πρὸς τὸν δεύτερον τῆς ἡμετέρας ἀναγραφῆς. Πρὸ τοῦ 1922 ναοὶ τοῦ Πελαδαρίου ἐτιμῶντο ἐπ' ὀνόματι τῶν Ταξιαρχῶν, τῆς Παναγίας καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος³.

Μουντανιά

Εἰς παρωχημένους χρόνους ἡ πόλις τῶν Μουδανιῶν, ἐκτισμένη παρὰ τὴν ποτε διαλάμψασαν ἀνεξάρτητον ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Ἀπαμείας, ἀπετέλει πατριαρχικὴν ἐξαρχίαν, παραχωρουμένην κατὰ καιροὺς εἰς ὃν ἀρχιερέα ὁ πατριάρχης ἔκρινεν⁴. Ἡ πόλις ἀνέκαθεν κατωκεῖτο ὑπὸ Χριστιανῶν εἰς πλειονότητα, μετέπειτα δὲ ἀνῆκεν εἰς τὴν μητρόπολιν Προύσης, τῆς ὁποίας ὁ ἀρχιερεὺς διέμενε συχνάκις καὶ εἰς Μουδανιά⁵.

Ἐνδιαφέρουσαν ἀναγραφὴν τῶν ναῶν τῶν Μουδανιῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐφημερευόντων διέσωσε πάλιν ὁ John Covel εἰς τὸ ὀδοιπορικόν του (1676):

«At Moutanià papas Milesius of ἅγιος Κωνσταντῖνος very civil. Milesius of ἁγία Θεοδοσία very civil likewise; both of Crete. Παπαλέος is very friend also. Daniel is a villane.

1. Μητρόπολις Ἅγιος Γεώργιος. Δαμιανός.
2. Ἁγία Μαρία. Λεόντιος Κυπριώτης.

ὑπάρξαντος, χωρίῳ τῆς κατὰ Βιθυνίαν Προύσης πλησίον τῆς Κίου», βλ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη*, τόμ. Ε', σ. 270· πρβ. Γεδεών, *Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες*, σ. 106· Εὐαγγελίδου, *Βρούλλειον - Τρίγλεια*, σ. 78 κ.έ.· Janin, *ἔ.ἀ.*, σ. 156.

1. «Ἐπάρχει δὲ ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ ἕτερον παρεκκλήσιον τιμῶμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Θύρσου πολιοῦχου τοῦ χωρίου ὅπου ὑπάρχει καὶ ὁ τάφος του», Χρ. Αὐγουστοπούλου, *Παλλαδάριον, Ἀντίλαλοι ἀπ' τὰ Μουδανιά καὶ τὰ γύρω*, Θεσσαλονίκη 1931, σ. 312.

2. Αὐτ.

3. Κάνδη, *ἔ.ἀ.*, σ. 143· Ἀδαμαντιάδη, *ἔ.ἀ.*, σ. 119.

4. «Ἐντιμότατοι κληρικοὶ τῶν Μουντανείων καὶ ἐξῆς. Πρὸ πολλῶν καὶ ἀμνημονεύτων χρόνων ἦν αὕτη ἡ ἐξαρχία ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ διοίκησιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ μητροπολίτης ἐν αὐτῇ οὐκ ἦν, ἐδίδοτο οὖν αὕτη καὶ πρὸς οὓς διέκρινεν ὁ κατὰ καιροὺς πατριάρχης», ΜΜ, τόμ. Β', σ. 572. Κατὰ τὸ ἀχρονολόγητον τοῦτο ἔγγραφο, τὸ ὁποῖον φαίνεται τοῦ 14ου αἰῶνος, τὰ Μουδανιά ἐδόθησαν τότε εἰς τὸν πρῶτον Ἀδριανουπόλεως. Περαιτέρω (αὐτ., σ. 573) λέγεται: «οἱ ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἐξαρχίᾳ τῶν Μουντανείων καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχικῶν καστέλλων». Τὰ τελευταῖα εἶναι πιθανώτατα τὰ περίξ Ἐλεγκμοί, Τρίγλεια κτλ.

5. Pococke, *ἔ.ἀ.*, σ. 124. Πληροφορίας περὶ τῶν ναῶν τῆς παλαιᾶς πόλεως τῆς βυζαντινῆς περιόδου παρέχει ὁ Janin, *ἔ.ἀ.*, σσ. 136-39.

3. "Άγιος Νικόλαος. Μακάριος Κρητικός.
4. "Άγιος Κωνσταντίνος. Μελέτιος Κρητικός.
5. "Άγιοι 'Απόστολοι. Μακάριος Κυπριώτης.
6. "Άγιοι Θεόδωροι μάρτυρες. Λεόντιος.
7. 'Αγία Θεοδοσία. Μελέτιος Κρητικός.
8. Μοναστήριον Βατοπεδίου. Δανιήλ»¹.

'Αλλά και μεταγενεστέρως τὴν πόλιν ἐκόσμου πολλοὶ ναοί, πρὸ δὲ τῆς καταστρεπτικῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1870 ὑφίσταντο δεκατέσσαρες².

Κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀναγραφὴν, εἰς τὰ Μουδανιὰ διετηροῦντο τρία σταυροπήγια: ὁ Μέγας Γεώργιος, ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ 'Αρχιστράτηγος. Περὶ τοῦ τελευταίου οὐδὲν ἕτερον στοιχεῖον διεσώθη, οὐδ' εἰς τὴν ἀναγραφὴν τοῦ Covel περιλαμβάνεται· ἴσως ἐπρόκειτο περὶ ἀπλοῦ παρεκκλησίου ἄνευ μονίμου ἐφημερίου. 'Η Θεοτόκος εἶναι πιθανώτατα ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 2 ναὸς τῆς ἀναγραφῆς Covel³. "Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Μέγαν Γεώργιον, ὁ σταυροπηγιακὸς οὗτος ναὸς πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν φερώνυμον μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν τῶν Μουδανιῶν, χρησιμοποιοῦμένην ὡς τοιαύτην μέχρι τοῦ 1922⁴. 'Η ἡμετέρα ἀναγραφὴ παραμένει ἡ μόνη πηγὴ διὰ τὴν σταυροπηγιακὴν ἀξίαν τοῦ ναοῦ. "Ὅταν ὁ ναὸς ἤρχισε νὰ χρησιμοποιῆται ὡς μητροπολιτικὸς, τὸ πατριαρχικὸν τοῦτο προνόμιον πρέπει νὰ ἔπαυσε ἰσχύον καὶ τότε ἀσφαλῶς παρεχωρήθη ὁ "Άγιος Γεώργιος εἰς τὸν ἀρχιερέα τῆς περιοχῆς.

'Ὅπως δὴποτε, καὶ ἄλλαι περὶ τοῦ ναοῦ τοῦτου εἰδήσεις περιεσώθησαν. Οὕτω, μνεῖα αὐτοῦ γίνεται παρὰ τοῦ Μελετίου Συρίγου κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος⁵. 'Ο ὑπ' ἀριθμὸν 868 κῶδιξ τῆς μονῆς τῶν 'Ιβήρων [Λ 4988] ἐγρᾶφη ἐν ἔτει 1755 «διὰ χειρὸς Παρθενίου ἱερομονάχου τοῦ Πελαδαρινοῦ, ἱερατεύοντος ἐν Μουντανίους εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐν μητροπόλει»⁶. 'Ο ναὸς ἀπετεφρώθη κατὰ τὴν πυρκαϊάν τοῦ 1870, ἀλλ' ἀνηγέρθη ἐκ

1. Χφ Βρετανικοῦ Μουσείου *Add. 22912*, φ. 266r. 'Ο τελευταῖος ναὸς ἀνῆκε προφανῶς ὡς μετόχιον εἰς τὴν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου. 'Αξιοπαρατήρητος εἶναι ἡ ἐκ Κρήτης καὶ Κύπρου καταγωγὴ τῶν πλείστων ἐκ τῶν ὡς ἄνω κληρικῶν.

2. 'Αντίλαλοι ἀπ' τὰ Μουδανιά, σ. 30.

3. 'Ἰσως πρόκειται περὶ τοῦ πατριαρχικοῦ μονυδρίου τῆς Θεομήτορος τῆς Εὐεργέτιδος, ἀναφερομένου ἐν ἐγγράφῳ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰῶνος ὡς κειμένου ἐν 'Απαμεία, βλ. V. Laurent, *Les registes des actes du Patriarcat de Constantinople*, τόμ. Δ', Παρίσι 1971, σσ. 498-99, ἀρ. 1714· πρβ. Janin, ἔ.ἀ., σ. 136.

4. 'Αδαμαντιάδης, ἔ.ἀ., σ. 124.

5. «'Εν τινι βιβλίῳ τοῦ 'Αγίου Γεωργίου Μουντανιῶν», βλ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη*, τόμ. Ε', σ. 266.

6. Λάμπρου, ἔ.ἀ., τόμ. Β', σ. 232.

νεύου μετὰ μίαν περίπου δεκαετίαν¹, ἄλλη δὲ «άνοικοδόμησις» αὐτοῦ ἀναφέρεται κατὰ τὸ 1902-3².

Τρίγλεια

Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω³, ἡ πόλις τῆς Τριγλείας ἀπετέλει πατριαρχικὴν ἐξάρτησιν μετὰ τῶν πλησίον κειμένων Ἐλεγκμῶν. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Τρίγλειαν τοῦλάχιστον, ἔχομεν καὶ παλαιότεραν μαρτυρίαν ἐκ τοῦ 14ου αἰῶνος. Οὕτως ἐκ σημειώματος τοῦ ἔτους 1378 ἐπὶ χειρογράφου καθίσταται γνωστὸς ὁ «Μύρων ἱερομόναχος ἑξάρχος Τριγκλείας»⁴. Ἡ ἑξαρχία αὕτη ἴσως δὲν ἀναφέρεται εἰς ἐπιτήρησιν τυχὸν πατριαρχικῆς ἐν τῇ πόλει μονῆς⁵, ἀλλὰ πιθανώτερον εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Τρίγλειαν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε πράγματι πατριαρχικὴ ἑξαρχία. Περιέργως οὐδὲν περὶ αὐτῆς λέγεται ἐν τῇ ἀναγραφῇ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἐλεγκμούς, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν δύο σταυροπηγίων τῆς μικρᾶς πόλεως, ἡ ὁποία μέχρι τῆς Καταστροφῆς διεφύλαξε τὴν ὀλοσχερῆ ἐλληνικότητά της⁶.

Ἡ περὶ τὴν Τρίγλειαν περιοχὴ ἦτο πλουσία εἰς μονάς⁷, ἔναι τῶν ὁποίων ἀνάγουν τὴν ἀρχὴν τῶν εἰς παλαιστάτους χρόνους. Ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν ἠκμαζον ἐν τῇ πόλει πλεῖστοι ναοί⁸. Ἐκ τῶν περιφημοτέρων ὑπῆρξεν ἡ Παντοβασιλίτσα, τὴν ὁποίαν ἡ ἡμετέρα ἀναγραφή περιλαμβάνει μεταξὺ τῶν δύο σταυροπηγίων τῆς πόλεως. Ἀλλῆν σχετικὴν εἶδησιν περὶ τῆς πα-

1. Κάνδη, ἔ.ἀ., σ. 143 καὶ 149-50.

2. Ἀντίλαλοι ἀπ' τὰ Μουδανιά, σ. 30.

3. Βλ. ἀνωτέρω, ἰδίως σ. 104, σημ. 7 καὶ σ. 105, σημ. 1.

4. Vogel καὶ Gardthausen, ἔ.ἀ., σ. 110.

5. Οὕτω Mango καὶ Ševčenko (βλ. ἔργον εἰς σ. 114, σημ. 1), σ. 236.

6. Κοντογιάννη, ἔ.ἀ., σ. 224· Ἀδαμαντιάδης, ἔ.ἀ., σσ. 127-28. Περὶ τῆς Τριγλείας ὑπάρχει ἡ ἐκτενὴς ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε ἀκριβὴς μονογραφία τοῦ ἐκεῖθεν καταγομένου Τρ. Ε. Εὐαγγελίδου, *Βρυλλεῖον - Τρίγλεια*, Ἀθήναι 1934. Διὰ τοὺς παλαιούς ναοὺς τῆς πόλεως βλ. Janin, ἔ.ἀ., σσ. 185-87.

7. Σιγίλλιον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Παρθενίου Γ' (1657) ἐπικυροῖ τὸ σταυροπηγιακὸν προνόμιον τὸ ἀφορᾷ εἰς τὸ «ἐν τοῖς ὀρίοις τῆς χώρας Τριγλείας τῆς ὑποκειμένης τῇ μητροπόλει Προύσης, εὐρισκόμενον θεῖον καὶ ἱερὸν μοναστήριον ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων πατέρων τιμώμενον τοῦ Μαρδικίου ὀνομαζόμενον», βλ. Δ. Α. Ζακυθηνῶ, Ἀνέκδοτα πατριαρχικά ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, (1593-1798), *Ἑλληνικά* 2 (1929) 162. Ἄλλο σιγίλλιον τοῦ ἔτους 1794 ἀναεοῖ τὴν σταυροπηγιακὴν ἀξίαν τοῦ «πλησίον τῆς χώρας Τριγλείας τῆς ἐπαρχίας Προύσης... μοναστηρίου τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐπονομαζομένου Πελεκητῆ», αὐτ. 6 (1933) 141.

8. Ὁ Κάνδης, ἔ.ἀ., σ. 143, ἀναγράφει τοὺς ἐξῆς πέντε: Ἁγίου Γεωργίου κάτω, Ἁγίου Ἰωάννου, Ἁγίου Γεωργίου Κυπαρισσιώτου, Παντοβασιλίτσης καὶ Ἁγίου Δημητρίου.

τριαρχικῆς δικαιοδοσίας ἐπὶ τοῦ ναοῦ δὲν ἔχομεν. Ἡ Παντοβασιλίτσα φαίνεται κτίσμα τοῦ 13ου αἰῶνος, ἀλλ' ἡ πρώτη περὶ αὐτῆς μνεία εἶναι τοῦ Covel (1676), ἐνῶ γνωστὴ τυγχάνει ἐπιγραφὴ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ 1569. Εἰς τοὺς Τούρκους εἶναι γνωστὴ ὡς Kermerli Kilise. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀποψιν τοῦ Εὐαγγελίδου, ὁ ναὸς δὲν φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε ποτὲ μοναστηριακός¹.

Ὡς πρὸς ναὸν τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ ἐν Τριγλείᾳ δὲν διεσώθη πληροφορία. Ἐν τούτοις ὁ ἐν τῇ πόλει ἕτερος βυζαντινὸς ναὸς, ἄριστα διατηρούμενος καὶ σήμερον ὡς Fatih Camii, ὅστις ποικιλοτρόπως παλαιότερον εἶτε ἐταυτίζετο ἐσφαλμένως πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Χηνολάκκου, εἶτε ἀνεφέρετο ὡς ναὸς τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, φαίνεται ὅτι εἰς ἀρχαιότεραν ἐποχὴν ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὸν Χριστόν². Τὸ Φατίχ Τζαμί ἴσως πρέπει ἀκόμη νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν μονὴν Τριγλείας, γνωστὴν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 9ου αἰῶνος³. Ἡ εἰς τζαμί μετατροπὴ τοῦ ναοῦ τοποθετεῖται εἰς τὸν 16ον ἢ 17ον αἰῶνα⁴.

Ἐὰν πράγματι ὁ ἐν τῇ ἀναγραφῇ ναὸς Χριστοῦ τοῦ Φιλανθρώπου ὑπῆρξε τὸ Φατίχ Τζαμί, ἡ ἐνταῦθα μνεία τοῦ σημαντικοῦ τούτου ἱεροῦ τῆς Τριγλείας εἶναι κατὰ τοῦτο ἀξιοπρόσεκτος, ὅτι ἀφ' ἐνὸς μαρτυρεῖ τὴν πατριαρχικὴν ἐξάρτησίν του καὶ ἀφ' ἑτέρου παρέχει ἓνα terminus post quem διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων διαρπαγὴν του.

Λοπάδιον

Τὸ Λοπάδιον ὑπῆρξεν ὄχυρά περιτειχισμένη πόλις, γνωστοτάτη ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, κειμένη παρὰ τὴν λίμνην Ἀπολλωνιάδα. Σήμερον καλεῖται Uluabad. Φαίνεται ὅτι Ἕλληνες κατώκουν πάντοτε ἐν τῇ πόλει, ὅχι ὅμως πολυάριθμοι. Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1576 τὸ Λοπάδιον ἐπεσκέφθη ὁ Στέφανος Gerlach, ὁ ὁποῖος διέσωσεν ἀξιόπιστον περιγραφὴν αὐτοῦ εἰς τὸ Ἡμερολόγιόν του. Εἰς τὸ Λοπάδιον διετηροῦντο εἰσέτι ἕξ ναοί, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς ἀξιόλογοι, ἔχοντες καὶ ἐφημερίους, παρ' ὅλον ὅτι οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 60. Οἱ ναοὶ οὗτοι ἦσαν τῆς Παναγίας (μᾶλλον ὁ μητροπολιτικός), τοῦ Ἀ-

1. Περὶ τῆς Παντοβασιλίτσης βλ. ἰδίως C. Mango καὶ I. Ševčenko, Some Churches and Monasteries on the Southern Shore of the Sea of Marmara, *DOP* 27 (1973) 238-40. Παλαιότεραι περιγραφαὶ — ὅχι πάντοτε ἀξιόπιστοι — τοῦ ναοῦ: Εὐαγγελίδου, Περὶ τινῶν ἀρχαιοτάτων βυζαντινῶν μονῶν ἐν Βιθυνίᾳ, *Σωτήρ* 12 (1889) 94-96; F. W. Hasluck, Bithynica, *Annual of the British School at Athens* 13 (1906/07) 291-92, Εὐαγγελίδου, *Βρούλλειον - Τριγλεία*, σσ. 51-53; Γ. Δημητροκάλλη, Οἱ σταυροειδεῖς ἐγγεγραμμένοι ναοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, *Μικρασιατικά Χρονικά* 13 (1967) 168-69. Δι' ἐπιγραφὴν τοῦ ἔτους 1787 ἐπὶ Εὐαγγελίου τοῦ ναοῦ βλ. Χατζηδάκη, *ξ.ἀ.*, σ. 48, ἀρ. 66.

2. Mango καὶ Ševčenko, *ξ.ἀ.*, σ. 237.

3. *Αὐτ.*, σ. 238.

4. *Αὐτ.*, σ. 237.

γίου Δημητρίου, τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ καὶ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Ἐπὶ νησίδος τῆς λίμνης ὑφίστατο ἡ μονὴ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου μὲ πέντε ἢ ἕξ μοναχοὺς¹. Τὸν Ἅγιον Στέφανον οὔτε ὁ σύγχρονος Gerlach ἀναγράφει οὐδ' ἄλλοθεν τυγχάνει γνωστός.

Ἐν τούτοις τὸ Λοπάδιον ἀναφέρεται συχνάκις. Ὁ Wheler ἐφιλοξενήθη εἰς τὴν οἰκίαν Ἑλληνοσ ἀλιέως². Ὁ Tournefort εὔρε 200 περίπου οἰκίας³. Μετὰ ἡμισὺν αἰῶνα ἄλλος ἐπισκέπτης ὑπολογίζει τὰς οἰκίας εἰς 200, πτωχικὰς ὅμως, καὶ προσθέτει ὅτι ἐδέχθη φιλοφρονήσεις παρὰ τοῦ ἱερέως, παρ' ὅλον ὅτι αἱ οἰκίαι τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων δὲν ὑπερβαίνουν τὰς δέκα⁴. Τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ Λοπαδίου κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα περιγράφει ἄλλος περιηγητής, ὁ ὁποῖος διέμεινεν ἔν τινι πτωχοτάτῃ μονῇ (προφανῶς τὴν τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου), τῆς ὁποίας οἱ λιμώττοντες μοναχοὶ ἐφημέρευον καὶ εἰς τὸ γειτνιάζον Μιχαλίτσι⁵. Παρὰ ταῦτα τὸ Λοπάδιον εἶχεν ἐξελιχθῆ εἰς τελείως χριστιανικὴν πόλιν, παρ' ὅλον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠγγόνουν τὴν ἐλληνικὴν. Ἡ ἐν παρακμῇ μονὴ ἐξηκολούθει νὰ παρέχῃ τὸ μόνον κατάλυμα διὰ τοὺς ἐπισκέπτας⁶.

Συκῆ

Ἡ κωμόπολις Συκῆ (εἰς νεωτέρους χρόνους Σιγῆ), κειμένη πλησιέστατα τῆς Τριγλείας, ἀναφέρεται εἰς Ἰταλικὰς πηγὰς ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος, διέσωζε δὲ μέχρι τῆς Καταστροφῆς ἀκμαίαν ὀρθόδοξον κοινότητα⁷. Ὁ ἐν τῇ ἀναγραφῇ ναὸς τοῦ Ἀρχιστρατήγου ὑπῆρξεν ἀρχαιότατος⁸, ἡ ἀνέγερσις του δέ, κατ' ἐπι-

1. St. Gerlach, *Tage - Buch*, Frankfurt 1674, σ. 256.

2. Wheler, ἔ.ἀ., σσ. 224-25.

3. Tournefort, ἔ.ἀ., τόμ. Β', σ. 482.

4. J. Aegidius van Egmont, *Travels through Part of Europe, Asia Minor, the Islands of the Archipelago, Syria, Palestine, Egypt, Mount Sinai etc.*, Λονδῖνον 1759, σσ. 188-89.

5. «It is poor and depopulated, its low situation rendering it subject to malaria. We lodged in a damp gloomy convent, where we found a few half-starved Greek priests», John Fuller, *Narrative of a Tour through Some Parts of the Turkish Empire*, Λονδῖνον 1830, σ. 62.

6. «With the exception of two Turkish families, the inhabitants are Greeks and they look pallid and miserable... The usual lodging-place for travellers is a large Greek convent, which is fast falling into decay. Three monks ...remain», *A Handbook for Travellers in the Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor and Constantinople*, Λονδῖνον John Murray, 1845³, σσ. 296-97.

7. Κοντογιάννη, ἔ.ἀ., σ. 224· Ἀδαμαντιάδη, ἔ.ἀ., σσ. 126-27.

8. Περὶ τοῦ ναοῦ βλ. ἰδίως H. Buchwald, *The Church of the Archangels in Sige near Mudania*. With a contribution by Cl. Foss, Βιέννη 1969. Ἡ περὶ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐν γένει ἱστορικῶν τοῦ ναοῦ συμβολὴ τοῦ Foss ἐδημοσιεύθη ὠσούτως ὑπὸ τὸν τίτλον

γραφὴν τοῦ 1818¹, ἀνάγεται εἰς τὴν περίοδον τῆς Εἰκονομαχίας. Μαρτυρίαι ἄλλαι περὶ τοῦ σταυροπηγιακοῦ προνομίου ἐλλείπουν. Ὁ ἐπισκεφθεὶς τὴν περιοχὴν Wheler ἀφῆκε περιεκτικὴν περιγραφὴν τοῦ ναοῦ².

Μαγνησία

Ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ Μαγνησία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐν Μαιάνδρῳ ἢ ὁποῖα περιπίπτει εἰς ἀφάνειαν περὶ τὰ τέλη τοῦ μεσαίωνος, διετήρησε πάντοτε χριστιανικὸν πληθυσμὸν καὶ ἐν καιρῷ, ἴσως ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος, κατέστη ἡ ἔδρα τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου³. Κατὰ τὴν ἀναγραφὴν, τὰ πατριαρχικὰ ἐξαρτήματα τῆς περιοχῆς τῆς Μαγνησίας ἦσαν τρία: ὁ Ἅγιος Νικόλαος μετὰ τοῦ χωρίου, τὸ Κρίτζος καὶ ἡ Μαγιδία. Δυστυχῶς αἱ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν μοναὶ καὶ ἐκκλησίαι τῆς πόλεως δὲν φαίνεται ὅτι ἔχουν ἐπισημανθῆ⁴.

Διὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον — ἄδηλον ἂν πρόκειται περὶ μονῆς ἢ ἀπλοῦ ναοῦ — δὲν εὑρομεν ἄλλας εἰδήσεις. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἀναφέρεται μετὰ χωρίου, πιθανώτατα ἔκειτο ἔξωθι τῆς πόλεως, καὶ ἡ πατριαρχικὴ ἐξουσία ἐπεζετέινετο καὶ εἰς τὴν πέριξ ἔκτασιν.

Ἡ ἐν Μαγνησίᾳ μονὴ τοῦ Κρίτζους, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ὑφίστατο ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς εἰκονομαχίας καὶ κατελέγετο μεταξὺ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς περιοχῆς⁵. Ἰδιαιτέρως ἀναφέρεται εἰς πηγὰς τοῦ 14ου αἰῶνος, ὅτε ρητῶς χαρακτηρίζεται ὡς «πατριαρχική»⁶. Τὰ τῆς μονῆς μετὰ ταῦτα

Historical Note on the Church at Sige εἰς *JÖB* 16 (1967) 309-17· βλ. ἐπίσης Hasluck, *ἔ.ἀ.*, σσ. 294-98. Janin, *ἔ.ἀ.*, σσ. 183-84.

1. Foss, *ἔ.ἀ.*, σ. 309. Ἡ ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται εἰς σύγχρονον ἀνοικοδόμησιν «ἐπὶ τῆς κραταιᾶς βασιλείας τοῦ κραταιοτάτου καὶ εὐσπλαγχνικωτάτου ἀνακτος Σουλτάν Μαχμούτ τοῦ Β' διὰ προσκυνητοῦ χατίου», Ἡ λέξις χάτι (τουρκ. hatti = διάταγμα) ἀπαντᾷ συχνότατα εἰς ἔγγραφα τῆς Τουρκοκρατίας· δὲν ὑπάρχει βεβαίως ἀνακαινιστῆς τοῦ ναοῦ ὀνόματι Khatios (!), ὡς πιστεύει ὁ Foss (*ἔ.ἀ.*, σ. 310).

2. «... we passed by a large village, called not Sequino, as our map-makers have it, but Syky, from the abundance of wild fig-trees that grow there as the word imports. There is a church they call Hagios Strategos, which is the name they ordinarily give St. Michael the Arch-Angel; which is to say, the Holy Captain. By it, on the shore, is a fountain they call Christos; the water of which, they say, worketh miracles; and therefore they name it Hagiasma or holy water», Wheler, *ἔ.ἀ.*, σ. 213.

3. Βλ. ἰδίως Ἄθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Μαγνησία ἢ ὑπὸ Σιπύλῳ καὶ αἱ μητροπόλεις Ἐφέσου καὶ Σμύρνης, *ΔΙΕΕ* 2 (1885/89) 650-60.

4. Πρβ. Σ. Δ. Λούκα, *Μαγνησία, Χορόσκιοι - Μουραντιέ. Ἱστορικὰ Χρονικά, Νέα Σμύρνη* 1960, σσ. 35-36, ἐνθα ἀναφέρονται οἱ ἐξῆς ναοὶ τῆς πόλεως: Ἅγιος Ἀθανάσιος, Ἅγιοι Θεόδωροι, Ἅγιος Δημήτριος, Ζωοδόχος Πηγή καὶ Ἅγία Παρασκευή.

5. Πρβ. Ahrweiler, *ἔ.ἀ.*, σσ. 96-98· Janin, *ἔ.ἀ.*, σ. 435.

6. Ἐν πατριαρχικῷ ἔγγράφῳ τοῦ 1370 λέγεται: «Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ πα-

ἀγνοοῦμεν, τοῦλάχιστον ὅμως πληροφορούμεθα ἐκ τῆς ἀναγραφῆς ὅτι ὄχι μόνον ὑφίστατο, ἀλλὰ διετῆρει καὶ τὸ σταυροπηγιακὸν προνόμιον κατὰ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος. Τὸ ἐν Μαγνησίᾳ Κρίτζος δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὸ ἐν Νέᾳ Φωκαίᾳ φερώνυμον μοναστήριον¹.

Ἡ Μαγιδία πρέπει μᾶλλον νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸ κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα παρὰ τοῦ Ἀκροπολίτου μνημονευόμενον φρούριον Μαγίδιον², τὸ ὁποῖον ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς καὶ εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἐκ τῆς Μαγνησίας, πλησίον τῆς ἀρχαίας πόλεως Σαίτται (τουρκ. Sidas)³. Οὐδεμίαν εἴδησιν περὶ πατριαρχικοῦ προνομίου τοῦ Μαγιδίου ἀνεύρομεν. Ἀκόμη καὶ ἡ ἐν τῇ Μαγνησίᾳ τοποθέτησις τοῦ Μαγιδίου ξενίζει, διότι τοῦτο ἀπέειχε τῆς πόλεως ἄνω τῶν 150 χμ. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀποκλείεται ἡ ὑπαρξίς ἐτέρας Μαγιδίας, ἐντὸς ἢ πλησίον τῆς Μαγνησίας, λαθθανούσης εἰσέτι.

Τραχανιώτης

Ὡς γνωστόν, διὰ τοῦ ὀνόματος Ταρχανειώτης ἀναφέρεται ὁ οὐχὶ μακρὰν τῆς Μαγνησίας διερχόμενος ποταμὸς Ἐρμος⁴. Ἡ ἀσυνήθης αὕτη ὀνομασία παραδίδεται ἀπᾶς μόνον εἰς κείμενον τοῦ 15ου αἰῶνος· ἄλλαι πηγαὶ τὴν ἀγνοοῦν. Ὁ κατὰ τὴν ἀναγραφὴν Ἅγιος Κωνσταντῖνος σὺν τῇ χώρᾳ⁵ — ἄγνωστος ἄλλοθεν — ἔκειτο ἀσφαλῶς παρὰ τὸν Ἐρμον - Ταρχανειώτην.

ρόντος αὐτῆς γράμματος καθίστησι δι' αὐτοῦ τὸν μοναχὸν Μακάριον καθηγούμενον τῆς ἐν τῇ Μαγνησίᾳ σεβασμίας βασιλικῆς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς εἰς ὄνομα τιμωμένης τῆς πανυπεράγου μου δεσποίνης καὶ θεομήτορος καὶ ἐπικεικλημένης τὸ Κρύτζος...», ΜΜ, τόμ. Α', σ. 539. Ὁ Πλανούδης ἔγραψεν ἐπιστολὴν «Τοῖς ἐν τῷ Κρίτζῳ μονάζουσιν», εἰς Maximi monachi Planudis, *Epistulae*, ἔκδ. M. Treu, Breslau 1890, σ. 104, ὃ δὲ Ἅγιος Μακάριος ἐμόνασεν ἐνταῦθα καὶ διέπρεψε περὶ τὰ μέσα τοῦ 14ου αἰῶνος, βλ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Μαυρογορδάτειος βιβλιοθήκη. Ἀνέκδοτα ἑλληνικά*, Κωνσταντινούπολις 1884, σ. 47.

1. Βλ. κατωτέρω.

2. Ἀκροπολίτης (ἔκδ. Heisenberg), σ. 30.

3. Ramsay, ἔ.ἀ., ἰδίως σ. 122.

4. «Τοῦ Ἐρμου ποταμοῦ... ὄντινα λέγομεν ἡμεῖς ποταμὸν τοῦ Ταρχανειώτου», βλ. Ioannis Canabutzae, *Ad Dionysium Halicarnasensem commentarius*, ἔκδ. J. Lehnardt Λιψία 1890, σ. 15· πρβ. Κ. Ι. Ἀμάντου, *Γλωσσικὰ μελετήματα*, Ἀθῆναι 1964, σ. 320 = Ἑλληνικά 2 (1929) 441· Χ. Π. Συμεωνίδη, *Οἱ Τσάκωνες καὶ ἡ Τσακωνιά*, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 90, σημ. 4.

5. Ἡ λέξις *χώρα* ἀπαντᾶται συχνότατα εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἰδίως ἔγγραφα τῆς ὑστερίας βυζαντινῆς περιόδου καὶ μεταξὺ ἄλλων δηλοῖ περιοχὴν ὑποκειμένην εἰς ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν, πρβ. Ahrweiler, ἔ.ἀ., σ. 56 καὶ σ. 126, σημ. 17.

Νέα Φώκαια

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Παλαιὰν Φώκαιαν, διατελοῦσαν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Σμύρνης, ἡ Νέα Φώκαια ἐξ ἀρχῆς ἀνήκεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἐφέσου¹, εἰς ἣν καὶ παρέμεινε μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν. Ἦδη τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1347 ὑφίσταντο ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Φωκαίαις «πατριαρχικὰ ἐξαρχικὰ δίκαια», τῶν ὁποίων τὴν διοίκησιν ἀναθέτει ὁ πατριάρχης εἰς τὸν μητροπολίτην Φιλαδελφείας². Τοιοῦτου δικαίου ἀπέλαυε τὸ ἐν Νέᾳ Φωκαίᾳ μοναστήριον τοῦ Κρίτζους, τὸ ὁποῖον ἤδη ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος ὑπήγετο εἰς τὸν πατριάρχην καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Ἐφέσου. Οὕτως ἐν πατριαρχικῷ ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 1363 αὐστηρῶς ἐπιτιμᾶται ὁ μητροπολίτης Σμύρνης, ὅστις εἶχεν ἀποφύγει νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, καὶ ἐντέλλεται ὅπως πάραυτα φθάσῃ εἰς τὴν Φώκαιαν καὶ ἀναλάβῃ τὴν μονὴν τοῦ Κρίτζους, ἐνθα δέον ὅπως κατοικήσῃ³. Καὶ ἐν ἄλλῳ ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 1387 λέγεται ὅτι «ἐδόθη τῷ Σμύρνης ἡ σεβασμία πατριαρχικὴ μονὴ τοῦ Κρίτζους»⁴. Τὸ Κρίτζος τοῦτο τῆς Νέας Φωκαίας εἶναι τελείως διάφορον τῆς ὁμωνύμου μονῆς τῆς Μαγνησίας⁵, καὶ ἡ ἡμετέρα ἀναγραφὴ πιστοποιεῖ πέραν πάσης ἀμφιβολίας τὴν ὑπαρξίν τῶν δύο. Ἐν ὄψει τῆς παρὰ τῶν Τούρκων καταλήψεως τῆς Σμύρνης (1317) καὶ τῶν ἐπακολουθησάντων δεινῶν ὁ Πατριάρχης εὐλόγως παρεχώρησε τὴν μονὴν τοῦ Κρίτζους ἐν Νέᾳ Φωκαίᾳ πρὸς τὸν Σμύρνης.

Παλαιὰ Φώκαια

Πέραν τῶν μετὰ τῆς Νέας Φωκαίας ἀναφερομένων πατριαρχικῶν ἐν

1. MM, τόμ. Β', σσ. 103-106· Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Μαγνησία ἡ ὑπὸ Σιπύλω*, σ. 654. Οὐδὲν περὶ τῶν χριστιανικῶν ναῶν τῆς Νέας Φωκαίας λέγεται ἐν τῇ ἀξιολόγῳ ἱστορικῇ πραγματείᾳ τοῦ W. Müller-Wiener, *Kuşadasi und Yeni Foça. Zwei italienische Gründungsstädte des Mittelalters*, *Istanbulur Mitteilungen* 25 (1975) 399-420.

2. MM, τόμ. Α', σ. 256.

3. Αὐτ., σσ. 447-48.

4. Αὐτ., τόμ. Β', σ. 96. Αὐτ., τόμ. Α', σ. 167, ἀναφέρεται ἐπεισόδιον τοῦ 1331 ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μηθύμνης τῆς Λέσβου καθ' ἃ «ἐφθασαν καὶ οἱ εἰς τὸ Κρίτζος μοναχοὶ καὶ κατέσχον, παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀρχιερέως, ἕτερα μοναστήρια τρία», πρβ. F. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches*, τόμ. Δ', Βερολίνον 1960, σ. 146, ἀρ. 2772. Συνήθως τὸ ἐνταῦθα Κρίτζος τοποθετεῖται ἐν Λέσβῳ, οὐδαμοῦ ὅμως τοῦ ἐγγράφου ἐπιβεβαιούται τοῦτο, καὶ τὸ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἐν Νέᾳ Φωκαίᾳ μονῆς ἐχούσης ἰδιοκτησίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μηθύμνης.

5. Ὁ Παπαδόπουλος-Κεραμέως, *Μαυρογορδάτειος βιβλιοθήκη*, σ. 3, καὶ ἡ Ahrweiler, *ἔ.ἀ.*, σ. 82, σημ. 49 καὶ σσ. 97-98, θεωροῦν πάσας τὰς περὶ Κρίτζους ἐνδείξεις ὡς ἀφορώσας εἰς τὸ ἐν Μαγνησίᾳ μοναστήριον.

Παλαιᾷ Φωκαίᾳ δικαίων¹, ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1354 γίνεται μνεῖα εἰδικῶς πάλιν τῶν πατριαρχικῶν δικαίων τῆς Παλαιᾶς Φωκαίας, ἀνατιθεμένων εἰς τὸν Φιλαδελφείας². Παλαιοτάτη ἐκκλησία ἐν τῇ πόλει ὑπῆρξεν ἡ Ἁγία Εἰρήνη, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία μετεδόθη ἔνωρις καὶ εἰς τὴν Νέαν Φώκαιαν³, χρησιμοποιομένη ὡς μητρόπολις. Ἄλλοι ναοὶ κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἀναφέρονται ὁ Ἁγιος Νικόλαος, ὁ Ἁγιος Κωνσταντῖνος, ἡ Ζωοδόχος Πηγή, ἡ Παναγία Γαλατερῆ, ἡ Ἁγία Τριάς (ἐκτίσθη κατὰ τὰ ἔτη 1890-92) καὶ ἡ Ἁγία Παρασκευὴ (ἐξωκκλήσιον)⁴. Περὶ τῶν δύο σταυροπηγίων τῆς ἀναγραφῆς δὲν εὔρομεν στοιχεῖα.

Ἄνδρος

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΠΟΛΕΜΗΣ

1. Βλ. ἀνωτέρω σ. 118, σημ. 2.

2. ΜΜ, τόμ. Α', σ. 334.

3. Ἄθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Φωκαϊκά*, Σμύρνη 1879, σ. 51.

4. Ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ ἐν Ἀθήναις Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.